

ASPECTELE ISTORICO-ECONOMICE ALE EPISCOPIEI TRANSILVANIEI REFLECTATE DE REGISTRUL DE DIJME (1332-1337)*

Robert-Marius Mihalache**

Resumé: *Nous désirons utiliser dans cet article (Aspectele istorico-economice ale episcopiei Transilvaniei reflectate de registrul de dijme – 1332-1337; Les Aspects Historico-économiques de l'Épiscopat de Transylvanie, reflétés par le registre des dîmes) six années (1332-1337) des sources éditées de registres des dîmes, faites par les personnes envoyées par le pape Jean XXII, les collecteurs Jacobus Berengarii et Raimundus de Bonofato. Nous allons étudier les aspects historico-économiques de ces registres pour deux motifs: 1. on n'a jamais analysé ces sources d'un point de vue qui puisse présenter les raisons primordiales pour lesquelles ont été faites – leur côté économique; 2. parce que ce registre est beaucoup plus complexe d'un point de vue structurel et de composition que ne sont les autres registres faites par les autres collecteurs qui ont travaillé dans le royaume de la Hongrie avant 1331. Par les données présentées nous avons essayé de réaliser une radiographie complète regardant les sommes payées sous la forme des dîmes par les clercs des archidiacres de l'Épiscopat de Transylvanie vers la Chambre Apostolique pendant la période 1332-1336, donc 5 années. Nous avons pu identifier les sommes dans la plupart des cas, mais à cause des lacunes des textes, cette identification des dîmes a été possible seulement dans une proportion de 90,25%. Et si nous considérons la somme payée par le diocésain de Transylvanie dans cette période, sans les 1170 marks payés par l'évêque local, la possibilité d'identification des sommes diminue à 73%. La somme totale marquée comme collectée sous la forme des dîmes dans de cette période de 5 années dans la Transylvanie est de 1831,5 marks, qui équivalent à 449,7 kg argent (métal). Cette somme reflète la puissance économique de diocèse qui se trouve sur les bords de Societas Christiana. Le pouvoir économique de cette diocèse transylvain, qui s'élevait à 1831,5 marks (449,7 kg), représente 19,5% de la somme totale collectée sous la forme des dîmes pendant la IVe décennie du XIVe siècle dans le royaume de la Hongrie (cette somme étant: 9385 marks, représentant la valeur de 2304,3 kg – 2,3 tonnes – d'argent métal). Mais la 1/3 de la somme totale était la revenue du roi Charles Robert de Hongrie (d'Anjou), donc environ 3130 marks type « poids de Buda » (768 kg argent métal), mais le reste de 2/3 a été envoyé à la Chambre Pontificale d'Avignon (1536 kg / 1,53 tonnes d'argent métal).*

Mots-clés: diocèse, Transylvanie, collecteurs, dîmes, archidiacre, paroisse, marks d'argent

* Această cercetare a fost posibilă cu sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/140863 – *Cercetători competitivi pe plan european în domeniul științelor umaniste și socio-economice. Rețea de cercetare multiregională (CCPE).*

** Dr., Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca; e-mail: marius_mihalache1@yahoo.com

Subiectul dijmelor pontificale nu este inedit, existând în ultimul deceniu diferite materiale publicate în istoriografia națională prin care se atinge sfera acestei „contribuții” economice tipic ecclesiale, însă doar tangențial. Acest registru se abordează în contextul unor analize antroponimice sau sub aspectul definirii limitelor geografice ale Bisericii medievale latine în Transilvania¹. Aspectul economic este ignorat în cadrul exegezelor amintite, care au ca principal obiect de lucru registrul de dijme pe șase ani (1332-1337), alcătuit de trimișii papei Ioan al XXII-lea – colectorii Jacobus Berengarii și Raimundus de Bonofato².

Ne dorim ca în prezentul articol să analizăm sub aspect istorico-economic registrul de dijme întocmit de colectorii avignonezi mai sus amintiți, din cel puțin două motive: primul, nu au mai fost supuse filtrului științific prin care să se prezinte latura primordială pentru care s-a întocmit acest registru – cea economică; și al doilea, pentru că acest registru este cel mai complex din punct de vedere structural și compozițional în comparație cu celelalte registre întocmite de colectorii ca e au activat în regatul Ungariei înainte de 1331³.

¹ Adinel C. Dincă, *Vicarii generali ai episcopului Transilvaniei în secolul al XIV-lea*, „Anuarul Institutului de Istorie «G. Barițiu» din Cluj-Napoca”, tom. XLVII, 2008, p. 29-42; Mihai-Florin Hasan, *Antroponimia clerului din registrul de dijme pontificale pe șase ani [1332-1337] cu privire la Transilvania*, „Acta Musei Napocensis”, 47/II, Cluj-Napoca, 2010, p. 61-79; Șerban Turcuș, *Antroponimele teoforice în Transilvania în secolele XI-XIV*, „Anuarul Institutului de Istorie «G. Barițiu» din Cluj-Napoca”, tom L, 2011, p. 15-27; Adinel Dincă, *Antroponimie și etnie în Transilvania medievală (Epoca angevină)*, „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca”, tom LI, 2012, p. 31-43; Victor V. Vizauer, *Transylvanian Anthrotoponymy in the Pontifical Tithes Register for Six Years (1332-1337)*, „Transylvanian Review”, vol. XXI, supplement no. 3, Cluj-Napoca, 2012, p. 303-320; Răzvan Mihai Neagu, *Politica beneficală a papalității de la Avignon în Transilvania (1305-1378)*, Cluj-Napoca, 2013, *passim*; Géza Hegyi, *Egyházigazgatási határok a középkori Erdélyben (I. közlemény)*, în *Erdélyi Digitális Adattár* <http://eda.eme.ro/handle/10598/25970>, accesat în 28.08.2014.

² Jakó Zsigmond, *Erdélyi okmánytár* (infra: EO), II, doc. 695, p. 257; *Documente privind istoria României, veac XIV, C. Transilvania* (infra: DIR, C. Transilvania, XIV), vol. III, doc. 12, p. 6-7. Documentul indică cine erau acești doi colectori: Jacobus Berengarii făcea parte din Ordinul benedictin și era econom al mănăstirii din Grasse. Raimundus de Bonofato era paroh al capelei Sfântului Mihail din diecezele Carcassonne și Limoges, din Franța.

³ Primele acțiuni de colectare de dijme pontificale se presupune că ar fi avut loc în regatul maghiar undeva în anul 1216, în perioada pontificatului lui Honorius al III-lea, urmașul lui Inocențiu al III-lea. Nu se cunosc date concrete, deoarece nu s-au păstrat registrele care să ateste această colectare, presupunerile se leagă de faptul că în 1217, cu un an după colectări, Honorius al III-lea comunica cu înalții prelați maghiari pe această temă. Următoarea colectare de dijme s-a efectuat în deceniul al optulea al secolului al XIII-lea, prin Gerardus de Mutina, cel care a fost mandatat în 1275. Registrul întocmit de Gerardus de Mutina s-a păstrat. Meritul acestui registru este acela că reflectă sumele generale adunate din regatul Ungariei, însă notările nu respectau structura bisericii locale maghiare, adică sumele să fi fost înregistrate pe arhidiaconate, apoi episcopate, ca să putem avea informații și despre amplitudinea colectării din regiunea Transilvaniei. Cel mai complex registru, care să prezinte sumele concrete plătite de către prelații din Transilvania, este cel întocmit de Jacobus Berengarii și Raimundus de Bonofato în deceniul al IV-lea al secolului al XIV-lea.

Vom efectua un inventar geografic aplicat a parohiilor⁴ și o corelare a puterii financiare a acestora prin însumare în arhidiaconatele din episcopia de Transilvania, cu scopul de a avea la final o radiografie la scară transilvană cu privire la dijmele plătite de clericii episcopiei Transilvaniei Camerei pontificale de la Avignon, între 1332-1336.

Din punctul de vedere al cadrului general în care s-au alcătuit aceste registre de dijme, este bine să notăm faptul că asemenea registre se întocmeau generic nu doar pe regatul Ungariei, ci și pe cele ale Poloniei⁵, Boemiei, Aragonului, Franței etc., adică pe regatele europene, cele care formau *Societas Christiana*⁶.

Registrele de dijme pontificale sunt un patrimoniu istorico-economic, dacă putem să le numim așa, pentru că au fost compilate în scop fiscal ca Sfântul Scaun, aflat pe parcursul secolului al XIV-lea la Avignon și, în special, Camera apostolică, cea care era o componentă de bază al executivului pontifical, executiv pe care istoricul Paolo Prodi l-a definit ca fiind un „guvern”⁷, să poată avea o evidență

⁴ Conform lui Michel Lauwers, parohia este un ansamblu de raporturi interpersonale (sacramentale și materiale) între paroh și fiecare enoriaș, iar relațiile dintre enoriași sunt mediate de către preot. Idem *Pour une histoire de la dîme et du Dominium Ecclesial* în *La dîme, l'Église et la société féodale*, Collection d'études médiévales de Nice, vol. 12, Turnhout (Belgia), 2012, p. 13-70.

⁵ Pentru mai multe detalii legate de colectările de dijme din regatul polonez a se vedea: http://www.wbc.poznan.pl/Content/20067/kw_02.html, accesat pe 14.03.2015. *Codex Diplomaticus Maioris Polonia Documenta, et iam Typis Descripta, et adhuc Inedita Complectens, Annum 1400 Attingentia*. Editus cura Societatis Literariae Poznaniensis. Tomus II, Comprehendit Numeros 617-1292, Annos 1299-1349. Poznaniae, 1878.

⁶ Eugène Müntz, *Le luxe à la cour pontificale d'Avignon*, „Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres”, 41e année, n. 1, Paris, 1897, p. 29-32; J.-P. Kirsch, *La fiscalité pontificale dans les diocèses de Lausanne, Genève et Sion à la fin du XIIIe et au XIVe siècle*, „Revue d'histoire ecclésiastique suisse”, 2, Zürich, 1908, p. 102-113; M. Fougères, *Problèmes de transfert: la papauté d'Avignon et ses banquiers*, „Mélanges d'histoire sociale”, N°4, Paris, 1943, p. 78-80; Jean Favier, *Temporels ecclésiastiques et taxation fiscale: le poids de la fiscalité pontificale au XIVe siècle*, „Journal des savants”, Paris, 1964, p. 102-127; Jean-Daniel Morerod, *Taxation décimale et frontières politiques en France aux XIIIe et XIVe siècles*, în *Aux origines de l'état moderne: Le fonctionnement administratif de la Papauté d'Avignon*, Roma, 1990, p. 329-350; Bernard Barbiche, *Les procureurs des rois de France à la cour pontificale d'Avignon*, în *Aux origines de l'État moderne. Le fonctionnement administratif de la papauté d'Avignon. Actes de la table ronde d'Avignon (23-24 janvier 1988)*, Rome, 1990, p. 81-112; Amandine Le Roux, *Mise en place des collecteurs et des collectories dans le royaume de France et en Provence (1316-1378)*, „Lusitania Sacra”, 22, Lisbon, 2010, p. 45-62; Mário Farelo, *Les clercs étrangers au Portugal durant la période de la papauté avignonnaise: un aperçu préliminaire*, „Lusitania Sacra”, 22, Lisbon, 2010, p. 85-147; Amandine Le Roux, *De l'espace diocésain et provincial à la collectorie: une gestion territoriale des espaces fiscaux pontificaux en Lorraine du XIIIe au XVe siècle ?*, „Annales de l'Est”, (Revue semestrielle publiée par l'Association d'Historiens de l'Est et le C.R.U.L.H. De l'Université de Lorraine), 7e série – 63e année, numero 2 – 2013, p. 127-157.

⁷ Paolo Prodi, *Forme storiche di governo nella Chiesa universale*, Bologna, 2003, p. 7-8.

clară asupra dijmelor⁸ plătite de regatele din *Christianitas*. Registrele de dijme redau reflecția fiscală a unui spațiu aflat sub tutela spirituală a Curiei pontificale – a diecezei Transilvaniei din deceniul al patrulea al secolului al XIV-lea.

Cadrul legal pentru colectarea dijmelor fusese creat prin hotărârile pontificale adoptate la conciliul general de la Vienne, desfășurat între 1311-1312, prezidat de papa Clement al V-lea (1305-1314). Totuși, acțiunea efectivă a colectării dijmelor din regatul Ungariei (din care făcea parte și Transilvania), statuate la conciliul de la Vienne, a avut loc după două decenii de la adoptarea canoanelor, în timpul papei Ioan al XXII-lea (1316-1334), urmașul lui Clement al V-lea, care a fost unul dintre cei mai eficienți titulari ai Scaunului Petrin din epoca avignonieză a Bisericii.

În deceniul al treilea al secolului al XIV-lea, neînțelegerile dintre Sfântul Scaun și Imperiul apusean, reprezentate de papa Ioan al XXII-lea și regele german Ludovic al IV-lea (1314-1347), împărat romano-german din 1328, s-au intensificat, atingând chiar unele faze acute. Luptele dintre cele două entități aveau la bază gestul nrecunoașterii pe tronul imperial a lui Ludovic de Bavaria de către liderul Bisericii, cel care reprezenta puterea spirituală, dar și pe cea terestră în diferite forme, însă la un nivel inferior, în comparație cu plenipotența pontificală deținută de Inocențiu al III-lea (1198-1216), considerat cel mai puternic papă al hierocrației⁹. Așadar, conflictele armate dintre papa Ioan al XXII-lea și regele Ludovic al IV-lea

⁸ Michel Lauwers, *op. cit.*, p. *cit.* Dijma, în sens larg, este o expresie a procesului de teritorializare eclezială în Evul Mediu. Dincolo de a fi o prelevare fiscală sau materială reclamată de autoritatea eclezială peste tot și față de toți, dijma se vrea a fi un agent esențial al teritorializării instituționale ecleziale și sociale a Bisericii. Astfel, dijma are și o noțiune de universalitate. Prima etapă de universalism a fost în epoca reformei gregoriene, atunci când dijma, sau mai exact plata ei, definea creștinul ca fiind fidel față de Dumnezeu. Papa Inocențiu al III-lea (1198-1216) i-a dat dijmei nuanța de „simbol al *dominium*-ului universal al lui Dumnezeu”. *Dominium* universal însemna că dijma precede orice altă taxă, iar prin plata ei credincioșii acceptau să fie în *dominium*, iar cei care refuzau plata dijmei puteau fi excomunicați. Canoanele 53-54, adoptate în cadrul Conciliului Lateran IV din 1215, prezidat de Inocențiu al III-lea, reglementau aspectul dijmelor pontificale (...*Cum autem in signum uniuersalis dominii, quasi quodam titulo speciali, sibi Dominus decimas reseruauerit, nos et ecclesiarum dispendiis et animarum periculis obuiare uolentes, statuimus ut in praerogatiua dominii generalis exactionem tributorum et censuum praecedat solutio decimarum, uel saltem hi ad quos census et tributa indecimata peruenerint* ...). Jacques Paul Migne, *Innocentii III Romani Pontificis opera omnia*, în *Patrologiae*, Tomus Secundus, Paris, 1855. Să nu uităm că hotărârile respective aveau baze chiar în *Biblie* și nu au fost inovațiile lui Inocențiu al III-lea. A se vedea din *Biblie* – *Geneza* 14,20/28,22: „Iar piatra aceasta, pe care am pus-o stâlp, va fi pentru mine casa lui Dumnezeu și din toate câte-mi vei da Tu mie, a zecea parte o voi da Ție.”

⁹ „Hierocrația” este termenul general care definește sub aspect istoric secolele XII-XIV, interval în care Curia pontificală s-a comportat ca un imperiu, subordonând din punct de vedere temporal majoritatea regatelor europene. În sens larg, hierocrația ar însemna „guvernare ecleziastică”, adică a Bisericii Romane, instituție care sub forma unui veșmânt monarhic a încercat să conducă Europa în secolele XII-XIV. Caracteristica principală a hierocrației a fost centralizarea. Centralizarea hierocratică ajunsese la maturitatea sa instituțională spre sfârșitul secolului al XII-lea în timpul pontificatului papei Inocențiu al III-lea. Walter Ullmann, *The Growth of Papal Government in The Middle Ages*, London, 1962, p. 1-25; James M. Powell, *Innocent III – Vicar of Christ or Lord of the World?*, Washington, 1994, p. 79-156; Edward Peters, *Lotario dei Conti di Segni becomes Pope Innocent III: The Man and the Pope*, în John C. Moore, *Pope Innocent III and his World*, Cornwall, 1999, p. 3-24.

secătuiau resursele financiare, indiferent la care tabără facem referire. Pe lângă luptele amintite, Sfântul Scaun, prin papa Ioan al XXII-lea, era angrenat într-un plan grandios care se cerea realizat – construirea noului palat pontifical de la Avignon¹⁰. Aceste aspecte necesitau o realimentare continuă a rezervelor financiare¹¹. Astfel, sumele care trebuiau colectate și din regatul condus de Carol Robert de Anjou (1301-1342) nu se puteau compara cu cele „cotizate” de regatele vestice, din cauză că biserica locală maghiară nu era la fel de bogată. Totuși, banii veniți din regatul angevin maghiar puteau reprezenta o continuitate în alimentarea financiară a Camerei apostolice¹². Acestea ar fi putut fi, după părerea noastră, și posibilele motive pentru care trebuiau colectate dijmele din regatul maghiar, între 1332-1337, cu două decenii întârziere față de data adoptării canoanelor care reglementau acest lucru. Însă motivul oficial a fost cel arhicunoscut – cruciada¹³.

Episodul celor doi colectori amintiți, prezenți pe teritoriul regatului Ungariei între 1331-1337, era unul atipic pentru că nu se înscria în tiparele clasice ale instituției collectorului pontifical din această regiune. Diferențierea s-a datorat și atitudinii îndoielnice a colectoarelor față de dezideratele pontificale pe care le-au satisfăcut greoi, și totodată influențelor directe sau indirecte ale factorilor (spirituali sau temporali) locali implicați. Totuși, cei doi colectori au avut un aport benefic în cadrul politicii centralizatoare a Avignonului prin acțiunea lor de colectare a dijmelor¹⁴, în urma căreia a rămas registrul care reprezintă obiectul prezentei investigații.

¹⁰ Maurice Faucon, *Les arts à la cour d'Avignon sous Clément V et Jean XXII (1307-1334)*, „Mélanges d'archéologie et d'histoire”, t. 2, Paris, 1882, p. 36-83; Idem, t. 4, 1884, p. 57-130; Yves Renouard, *La papauté à Avignon*, Paris, 2004, p. 99-105.

¹¹ Din sumele colectate de către Camera apostolică în favoarea cruciadei clasice, o parte se aloca și pentru alte acțiuni, ca lupta împotriva ereziei și împotriva schismaticilor, diferitele războaie din peninsula italică și construcția palatului papal de la Avignon.

¹² Augusto Vasina, *Il papato Avignone e il Governo dello Stato della Chiesa*, în *Aux origines de l'état moderne: Le fonctionnement administratif de la Papauté d'Avignon*, Roma, 1990, p. 135-150; Pierre Gasnault, *L'élaboration des lettres secrètes des papes d'Avignon: Chambre et Chancellerie*, în *Aux origines de l'état moderne. Le fonctionnement administratif de la papauté d'Avignon. Actes de la table ronde d'Avignon (23-24 janvier 1988)*, Rome, 1990, p. 209-222; *Storia del Cristianesimo*, coord. Ch. Pietri, L. Pietri, A. Vauchez, M. Venard, J.M. Mayeur; ediția italiană de Giuseppe Alberigo, Vol. VI: *Un tempo di prove 1274-1449*, Roma, 1998, p. 62-63, 68-71.

¹³ Kristjan Toomaspoeg, *Decimae: il sostegno economico dei sovrani alla Chiesa del Mezzogiorno nel XIII secolo: dai lasciti di Eduard Sthamer e Norbert Kamp*, Roma, 2009; Thomas Asbridge, *Cruciadele: Istoria războiului pentru eliberarea Pământului Sfânt*, trad. Cornelia Dumitru, Miruna Andriescu, Iași, 2013.

¹⁴ Cei doi colectori trimiși de la Avignon și-au împărțit aria de activitate astfel: Raimundus de Bonofato coordona din reședința arhiepiscopală de la Esztergom colectarea dijmelor pe partea de vest a regatului maghiar. Aici intrau episcopiile de Agria, Pécs, Vác, Győr, Nyitra și Veszprém. Aceste dieceze erau sufragane arhiepiscopiei de Esztergom. Celălalt collector pontifical, Jacobus Berengarii, acționa de la Kalocsa, arhiepiscopia căreia îi era subordonată dieceza de Transilvania¹⁴ alături de celelate episcopii, ca cea de la Oradea, Cenad, Zagreb și Bosnia. Fiecare collector principal avea subcolectori. În ceea ce privește adunarea dijmelor din episcopia Transilvaniei, Jacobus Berengarii era ajutat de o serie de subcolectori (Toma, custode în biserica Transilvaniei, și arhidiaconii Ioan și Benedict), cărora le revenea sarcina de a interacționa cu cei care achitau dijmele. György Rác, *Az Anjou-ház es a Szentszék 1301-1387*, în *Magyarország és a Szentszék kapcsolatának ezer éve*, Budapest, 1996, p. 55-64; *Storia del Cristianesimo*, p. 729-732.

Documentele care reflectă registrul de dijme se găsesc în câteva izvoare editate ca: *Documente privind istoria României* (DIR), veac. XIV, C, Transilvania, vol. III (1331-1340)¹⁵; *Monumenta Vaticana Hungariae, Series I, Tom. I. Rationes collectorum Pontificiarum. Pápai tizedszedők számadásai 1281-1375* (MVH, I, I)¹⁶ și Jakó Zsigmond, *Erdélyi okmánytár* (EO) vol. II. (1301-1339)¹⁷.

Monumenta Vaticana Hungariae este cel mai compact izvor editat dintre cele trei amintite, mai ales din punct de vedere compozițional, deoarece cuprinde însemnările dijmelor colectate din unsprezece episcopii maghiare (*Diocesis Waradiensis, Transsilvana, Chanadiensis, Zagrabiensis, Bosnensis, Colocensis, Strigoniensis, Vaciensis, Quinqueecclesiensis, Agriensis, Wesprimiensis*).

Conform registrului de dijme pontificale, episcopia Transilvaniei (*Ecclesia Transsilvana*) era formată la acea dată din treisprezece subunități: *archidiaconatul Albensi* – de Alba, *a. de Thorda* – de Turda, de Ozd, *a. Hunodiensi* – de Hunedoara, de Cojocna, uneori Cluj, *a. de Keukellev* – de Târnava, de Tylegd, *a. de Doboka* – de Dăbâca, de Solnoc, *a. de Karazna* – de Crasna, *a. de Ugacha* – de Ugocea, *a. de Kyzdi* – de Chezd și *a. de Zothmar* – de Sătmăr (Satu-Mare).¹⁸

Colectorii, atunci când au realizat evidența fiscală, au încercat, pe cât era posibil, să respecte structura arhidiaconatelor din episcopia Transilvaniei, fapt mai vizibil pe primul an de colectare, atunci când s-a adunat o sumă importantă. Posibil să fi fost un rezultat apărut în urma impulsului pontifical dat de papa Ioan al XXII-lea, cel care, în virtutea tradiției puterii pontificale, putea aplica una dintre cele mai grave sancțiuni celor care nu ar fi achitat dijmele datorate – excomunicarea¹⁹.

Sumele achitate au variat și au rezultat în funcție de mărimea parohiilor, înțelese ca reprezentând forță economică. Astfel, parohiile mai bogate plăteau sume mai mari, a zecea parte pe veniturile anuale. Dijmele au fost plătite în diverse monede ca: *banalis, denarius, ferto argenti, florenus, grossus, kuntinus, locto, marca, pensa, pondus, sectinus* etc., valoarea lor fiind diferită.

Scopul nostru este să facem o radiografie cât se poate de completă cu privire la sumele plătite ca dijmă de parohiile din arhidiaconatele transilvănene, iar în această direcție este nevoie să se efectueze o uniformizare a tuturor tipurilor de

¹⁵ DIR, C. Transilvania, XIV, vol. III (1331-1340), București, Edit. Academiei Române, 1954, doc. 56, p. 122-219.

¹⁶ *Monumenta Vaticana Hungariae, Series I, Tom. I. Rationes collectorum Pontificiarum. Pápai tizedszedők számadásai 1281-1375* (infra: MVH, I, I) Budapest, 2000, doc. 3, p. 90-144.

¹⁷ EO, II. (1301-1339), Budapest, 2004, doc. 1060-1154, p. 385-418.

¹⁸ Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania* (infra: Coriolan Suciu, *Dicționar istoric* ...), vol. I-II, București, 1967, passim.

¹⁹ DIR, C. Transilvania, XIV, vol. III (1331-1340), doc. 9, p. 4. Pentru informații cu privire la papa Ioan al XXII-lea vezi următoarele lucrări: Guillaume Mollat, *Jean XXII et Charles IV le Bel (1322-1328)* [Auguste Coulon et Suzanne Clémencet, *Lettres secrètes et curiales de Jean XXII* (Bibliothèque des Écoles françaises d'Athènes et de Rome).], „Journal des savants”, Paris, 1967, p. 92-106; Idem, *L'élection du pape Jean XXII*, „Revue d'histoire de l'Église de France”, tome 1. n°2, 1910, p. 147-166; August Franzen, *Istoria Papilor*, trad. Romulus Pop, București, 1996, p. 255-260.

monede amintite: astfel sumele finale vor fi calculate în mărci de argint cu greutatea de Buda (*marca argenti*)²⁰.

Notările care privesc anul întâi de plată (Tabel nr. 1) sunt cele mai complexe în raport cu ceilalți ani. Arhidiaconatul de Turda²¹ deschide lista subunităților episcopiei Transilvaniei care și-au plătit prima rată pe primul an de colectare, urmat de cel de Alba²², Ozd; decanatele de Sebeș și Orăștie, aparținătoare arhidiaconatului de Alba, apoi arhidiaconatele de Hunedoara, Cojocna, decanatul de Șpring, arhidiaconatele de Târnava și Tylegd, decanatul de Bistrița din arhidiaconatul de Dăbâca, apoi arhidiaconatul de Solnoc²³. Această ordine nu respectă o logică, ci este posibil să fie o notare în funcție de cum ajungeau colecatorii în posesia banilor. La fel a fost și în cazul celei de a doua rate²⁴.

²⁰ DIR, C. Transilvania, XIV, vol. III (1331-1340), *passim*. Calculele sunt aproximative, având rolul de a uniformiza diversitatea numismatică întâlnită pe parcursul registrului de dijme; de altfel chiar însemnările finale ale colecțiilor indică sumele finale în mărci. Deci, și ei au convertit monedele adunate sub forma dijmelor pentru a avea o sumă generală pe care să o poată raporta Curiei pontificale, în special Camerei apostolice, departamentul care se ocupa de aspectele financiare ale *Societas Christiana*. Urmează o trecere în revistă a diferitelor monede prin prezentarea echivalentului acestora în mărci: 1 fertun (*ferto argenti*) = 0.25 mărci; 1 banal (*banalis*) = 1 dinar (*denarius*) = 0.002 mărci; 1 kuntin (*kuntinus*) = 1/32 mărci = 0.03 mărci; 1 loton (*locto*) = 1/16 mărci = 0.06 mărci; 1 sectin (*sectinus*) = 1 kuntin = 0.03 mărci; 1 dinar (*denarius*) = 0.002 mărci; 12 pense (*pensa*) = 1 marcă; 1 pensă = 0.08 mărci; 66, uneori 56, groși = 1 marcă. Conform lui Hóman Bálint, greutatea unei mărci de argint de Buda în secolele XIV-XVII era de 245,53 g, din care 220,98 g erau argint pur. Chiar dacă însemnările colecțiilor nu prevăd și cuantificări în mărci transilvănene, deși colectările se fac din această dieceză, Homan indică faptul că 1 marcă de argint transilvănean avea greutatea de 206,76g, din care 186,09g erau argint pur. *Idem, Magyar pénzörténet 1000-1325*, Budapest, 1916, *passim*.

²¹ MVH, I, I, doc. 3, p. 90-91. „*Notandum, quod in primis de archidiaconatu de Thorda de solutione medietatis decimarum primi anni in dominica esto michi dominus Petrus sacerdos de Thorda ad manus magistrorum Benedicti archidiaconi de Tylegd et Thome custodis ecclesie Transsilvane solvit ...*”; EO, II, (1301-1339), doc. 1147-1151, p. 316-417; DIR, C. Transilvania, XIV, vol. III (1331-1340), doc. 56, p. 122.

²² EO, II, (1301-1339), doc. 1075-1079, p. 391-393.

²³ MVH, I, I, doc. 3, p. 91-98; DIR, C. Transilvania, XIV, vol. III (1331-1340), doc. 56, p. 136.

²⁴ DIR, C. Transilvania, XIV, vol. III (1331-1340), doc. 56, p. 122-158. Prima rată: Arhidiaconatul (Arhid. sau A.) de Turda – 27 de parohii = 2,7 mărci; Arhid. de Alba – 38 de parohii = 2,85 mărci; A. de Ozd – 43 de parohii = 3,9 mărci; Decanatele de Sebeș și Orăștie – Alba – 28 de parohii = 6,7 mărci; A. de Hunedoara – 8 parohii = 1,1 mărci; A. de Cojocna – 16 parohii = 2,6 mărci; Dec. de Șpring – 13 parohii = 1,25 mărci; A. de Târnava – 33 de parohii = 2 mărci; A. de Tylegd – 40 de parohii = 1,75 mărci; Decanat Bistrița – A. de Dăbâca – 16 parohii = 2,5 mărci; Solnoc – 1 parohie = 0,2 mărci; Crasna – 1 parohie = 0,16 mărci etc.

A doua rată: A. de Alba – 37 de parohii = 4,8 mărci; A. de Dăbâca – 31 de parohii = 3,1 mărci; Decanatul de Sebeș – A. de Alba – 20 de parohii = 9,85 mărci; A. de Ozd – 2 parohii = 0,45 mărci; A. de Turda – 32 de parohii = 2 mărci; A. de Târnava – 36 de parohii = 2,3 mărci; A. de Cojocna – 20 de parohii = 2,7 mărci; A. de Tylegd – 5 parohii = 0,45 mărci; Decanat de Bistrița – A. de Dăbâca – 9 parohii = 3,25 mărci; A. de Solnoc – 16 parohii = 1,25 mărci; Decanat Reghin – A. Ozd – 15 parohii = 2,7 mărci etc., la care se adaugă și Capitlul episcopiei, care a achitat pe primul an 45,75 mărci.

Comparând numărul parohiilor din arhidiaconatele transilvănene care au efectuat prima și a doua plată pe anul întâi (1332), putem observa o fluctuație destul de însemnată, de exemplu, arhidiaconatul de Solnoc, unde la prima plată se pare că doar o singură parohie a plătit dijma, iar la plata a doua deja erau 16, și nici această cifră nu trebuie luată ca fiind numărul exact al parohiilor care ar fi alcătuit arhidiaconatul de Solnoc la acea vreme.

Registrele de socoteli au fost alcătuite în scopul primordial de a reflecta sumele achitate de parohiile din arhidiaconatele transilvănene Camerei pontificale, astfel numărul unităților plătitoare notate în acest registru nu era obligatoriu să fi fost și numărul real de parohii care să fi format cele 13 arhidiaconate²⁵.

Tabel nr. 1

Dijmele și parohiile identificate pe anul 1332²⁶

Anul de plată	Numele instituției	Numărul parohiilor identificate	Sumele identificate (calculate în mărci de argint de Buda)	Gramajul mărcilor identificate	Echivalentul mărcilor în kilogram de argint
1	Arhid. de Turda	32 de parohii	4,7 mărci	1 153,99 g	1,15 kg
1	Arhid. de Alba	97 de parohii	32,1 mărci	7 881,5 g	7,88 kg
1	Arhid. de Ozd	43 de parohii	8,25 mărci	2 025,62 g	2,02 kg
1	Arhid. de Hunedoara	8 parohii	1,9 mărci	466,5 g	0,46 kg
1	Arhid. de Cojocna	20 de parohii	5,3 mărci	1 301,3 g	1,30 kg
1	Arhid. de Târnava	36 de parohii	4,3 mărci	1 055,77 g	1,05 kg
1	Arhid. de Tylegd	40 de parohii	2,2 mărci	540,16 g	0,54 kg
1	Arhid. de Dăbâca	40 de parohii	9,65 mărci	2 369,36 g	2,36 kg
1	Arhid. de Solnoc	16 parohii	1,45 mărci	356,01 g	0,35 kg
1	Arhid. de Crasna	1 parohie	0,16 mărci	39,28 g	0,04 kg
1	Arhid. de Chezdi	17 parohii	0,8 mărci	196,42 g	0,2 kg
1	Arhid. de Satu Mare	24 de parohii	1,8 mărci	441,95 g	0,44 kg
1	Arhid. de Ugocea	14 parohii	3,1 mărci	761,14 g	0,76 kg
	Total: 13 arhidiaconate	Total: 388 de parohii	Total: 75,7 mărci	Total: 18 586,62 g	Total: 18,58 kg
1	Capitulul episcopiei		45,75 mărci	11 232,99 g	11,23 kg
Anul 1 (1332)	13 arhidiaconate transilvănene + Capitulul episcopiei		121,5 mărci identificate	29 831,89 g	29,83 kg de argint

Conform tabelului nr. 1, cel mai mare arhidiaconat din episcopia Transilvaniei a fost cel de Alba, mărimea fiind proporțională cu puterea sa

²⁵ Nu se cunosc date concrete cu privire la numărul habitatelor rurale care ar fi putut alcătui o parohie în secolul al XIV-lea.

²⁶ *DIR, C. Transilvania, XIV*, vol. III (1331-1340), doc. 56, p. 122-157; *MVH*, I, I, doc. 3, p. 91-98.

financiară. Ozdul și Dăbâca erau următoarele arhidiaconate, după cel de Alba, care aveau o putere economică însemnată în funcție de numărul parohiilor identificate în registrul pontifical. Arhidiaconatele de Tylegd, Târnava și Turda erau pe cel de-al treilea palier pe o scară ierarhică în funcție de numărul de parohii, însă dintre cele trei subunități episcopale Tylegdul²⁷ era pe ultimul loc, ca forță economică. Celelalte arhidiaconate rămase erau relativ egale, astfel nu exista o diferență considerabilă între numărul de parohii și puterea financiară reflectată de „cărțile de socoteli” întocmite de Jacobus Berengarii și Raimundus de Bonofato.

Pe primul an (1332), pe baza registrului de dijme, s-au putut identifica, din punct de vedere structural, 388 de parohii, iar din punct de vedere economic suma identificabilă se ridică la 121,5 mărci (circa 30 kg de argint).

În anul al doilea (Tabel nr. 2), scad atât suma colectată ca dijmă, cât și numărul parohiilor identificate. Chiar dacă în unele arhidiaconate va crește numărul parohiilor identificate pe anul al doilea de colectare, respectiva creștere nu înseamnă că totodată va crește și cantitatea de dijmă colectată. Din contră, un exemplu concret este arhidiaconatul de Tylegd²⁸, unde de la 40 de parohii identificate pe primul an, cifra crește la 60, însă suma totală achitată de aceste parohii era cu mult inferioară celei de anul precedent. Considerăm că acest lucru se datora și faptului că parahiile din arhidiaconatul de Tylegd aveau potențial fiscal scăzut. Sau este posibil să fi intervenit în această ecuație și alți factori, în special factori temporali locali cum era voievodul transilvănean, cel care ar fi putut influența oarecum involuția sumelor colectate.

Nu se cunosc date concrete referitoare la cele afirmate, dar lucrul este posibil pentru că papa Ioan al XXII-lea se vedea nevoit să reitereze sprijinul cerut conducătorilor temporali locali pentru cei doi colectori. Sfântul Scaun încerca să mobilizeze nu doar factorii spirituali, ci și pe cei temporali prin acest apel făcut atât regelui, cât și voievodului Transilvaniei, Toma, apoi comitelui de Satu-Mare, Pavel²⁹. Iar îndemnurile pontificale se vor mai repeta de câteva ori, semn că factorii locali nu răspundeau afirmativ apelurilor Avignonului³⁰, la nivelul dorit.

Conform tabelului nr. 2, pe anul al doilea de colectare (1333) au putut fi identificate în jur de 273 de parohii din 11 arhidiaconate transilvănene, cele care au plătit ca dijmă aproximativ 23,7 mărci de argint, iar cumulând această sumă cu cea achitată de Capitlul episcopiei – 14,9 mărci, se ajunge în final la 38,6 mărci (9,47 kg de argint).

²⁷ EO, II. (1301-1339), doc. 1138-1146, p. 412-415.

²⁸ Coriolan Suciu, *Dicționar istoric ...*, *passim*.

²⁹ DIR, C. Transilvania, XIV, vol. III (1331-1340), doc. 76, p. 262-263.

³⁰ Bernard Guillemain, *Papauté d'Avignon et Etat moderne*, în P. Guichard, *Papauté, Monachisme et Théories politique*, vol. I. (*Le pouvoir et l'institution ecclesiale*), Lyon, 1994, p. 79-89.

Tabel nr. 2

Dijmele și parohiile identificate pe anul 1333³¹

Anul de plată	Numele instituției	Numărul parohiilor identificate	Sumele identificate (calculate în mărci de argint de Buda)	Gramajul mărcilor identificate	Echivalentul mărcilor în kilogram de argint
2	Arhid. de Turda	17 parohii	1,65 mărci	405,12 g	0,4 kg
2	Arhid. de Alba	54 de parohii	5,5 mărci	1 350,41 g	1,35 kg
2	Arhid. de Ozd	45 de parohii	4,15 mărci	1 018,94 g	1,01 kg
2	Arhid. de Hunedoara	1 parohie	0,1 mărci	24,55 g	0,02 kg
2	Arhid. de Cojocna	27 de parohii	6,3 mărci	1 546,83 g	1,54 kg
2	Arhid. de Târnava	1 parohie	0,08 mărci	19,64 g	0,02 kg
2	Arhid. de Tylegd	60 de parohii	1,15 mărci	282,35 g	0,28 kg
2	Arhid. de Dăbâca	24 de parohii	1,9 mărci	466,5 g	0,46 kg
2	Arhid. de Solnoc	17 parohii	1,8 mărci	441,95 g	0,44 kg
2	Arhid. de Chezdi	10 parohii	0,07 mărci	17,18 g	0,01 kg
2	Arhid. de Satu Mare	17 parohii	1,1 mărci	270 g	0,27 kg
	Total: 11 arhidiaconate	Total: 273 de parohii	Total: 23,7 mărci	Total: 5 819,06 g	Total: 5,81 kg
2	Capitulul episcopiei		14,9 mărci	3 658,39 g	3,65 kg
Anul 2 (1333)	11 arhidiaconate transilvănene (lipsește arhidiaconatele de Crasna și de Ugocea) + Capitulul episcopiei		38,6 mărci identificate	9 477,45 g	9,47 kg

Situația dijmelor pe anul al treilea de colectări (*Regestrum solutionis decimarum tertii anni in vigilia omnium sactorum Anno Domini MCCCXXXIV*)³² se complică mult, neexistând posibilitatea de a separa toate arhidiaconatele între ele pentru că notarea celor care au plătit dijma este continuă, fără să se țină cont de delimitările administrative ale subunităților episcopale transilvănene de care aparțineau. Altfel spus, se face doar o trecere în revistă a numelor plătitorilor și a sumelor achitate. De altfel, credem că acesta era cel mai important aspect pentru Camera apostolică, cea care făcea centralizarea fiscală – să vadă sumele achitate.

Urmează însumări amestecate ale colectărilor din mai multe arhidiaconate ca Dăbâca³³, Turda, Cojocna, Ugocea, Alba, Satu-Mare, Ozd, Solnoc, Târnava, de unde cele 45 de parohii identificate au achitat subcolectorilor echivalentul a 7,32 de mărci. Astfel, se demonstrează încă o dată caracterul dezorganizat de notare, mai

³¹ DIR, C. Transilvania, XIV, vol. III (1331-1340), doc. 56, p. 159-173; EO, II. (1301-1339), doc. 1061, p. 385.

³² MVH, I, I, doc. 3, p. 118-134; DIR, C. Transilvania, XIV, vol. III (1331-1340), doc. 56, p. 174-204.

³³ EO, II. (1301-1339), doc. 1066-1074, p. 387-390.

ales pe anul al treilea, unde, în continuare, se colectează de la 46 de parohii din mai multe arhidiaconate aproape 11 mărci de argint. Acest șir de notare inconsecventă se repetă și în al treilea caz, când tot atâtea parohii plăteau în diferite monede mărunte echivalentul a peste 10 mărci de argint.

Suma totală identificată pe primul semestru al anului al treilea de colectare se ridică la 102,2 mărci³⁴ de argint, și tot pe primul semestru sunt identificate 186 de parohii.

Considerăm că notarea oarecum haotică se datorează și contextului, pentru că în acest an (1334) moare Raimundus de Bonofato, cel care coordona colectările pe partea de vest a regatului maghiar, iar împrejurarea i-ar fi putut trezi lui Jacobus Berengarii dorința de a cumula acțiunile de colectare a dijmelor pe întreg regatul maghiar.

Indisciplina notării în cadrul registrului de dijme care privește episcopia Transilvaniei, și nu numai, s-ar fi putut datora și grabei celor care au întocmit evidențele fiscale sub coordonarea lui Jacobus Berengarii, cel care era suspectat de către Sfântul Scaun de fraudă. De asemenea, fraudă ar fi putut fi și un alt motiv pentru care s-a întocmit într-un mod superficial acest registru pe primul semestru al anului 1334.

Papa Ioan al XXII-lea a și trimis alt collector în locul celui decedat. Jacobus de Lingris era numit în locul lui Raimundus de Bonofato. Reglementarea rapidă a Curiei pontificale în interiorul instituției collectorului a influențat benefic și notările pe semestrul al doilea al anului 1334³⁵.

Peste 360 de parohii identificate de noi au achitat pe semestrul al doilea al anului 1334 în jur de 51 de mărci de argint, adică tot atât cât fusese și pe primul semestru, numai că atunci parohiile fuseseră mult mai puține. Capitlul a plătit pe semestrul al doilea al aceluiași an 42 de mărci, cu 9 mărci mai puțin față de prima plată. Suma identificată pe semestrul al doilea al anului trei este de 93 de mărci, iar totalul identificabil pe anul 1334 este de 195,2 mărci³⁶ (47,9 kg de argint).

Notările care privesc colectările pe anul al patrulea (1335) debutează cu specificarea sumei plătite de membrii Capitlului, care se ridică la 33 de mărci. Însă,

³⁴ În arhidiaconatul de Solnoc 18 parohii au achitat ca dijmă sume care în total echivalau cu o marcă de argint. În arhidiaconatul de Cojocna, tot un număr de 18 parohii au achitat 3,9 mărci; iar cei 24 de parohi din arhidiaconatul de Turda au plătit subcolectorilor în jur de 2,7 mărci de argint. În arhidiaconatul de Dăbâca, echivalentul a 8,4 mărci fusese achitat de un număr de 29 de parohii, iar în cadrul arhidiaconatului de Ozd, 18 parohii au plătit 1,9 mărci. Sumele erau destul de mari în comparație cu cele înregistrate în arhidiaconatul de Tylegd, unde 86 de parohii au achitat doar 1,2 mărci, această subunitate episcopală găsindu-se în aceeași situație cu multe alte parohii care plăteau sume modice, dovedind, încă o dată, forța economică scăzută a arhidiaconatului estic. În arhidiaconatul de Satu-Mare au fost înregistrate circa 25 de parohii care au achitat Camerei apostolice dijme în valoare de 2,9 mărci, iar în arhidiaconatul de Ugocea 19 parohii au achitat echivalentul a 2 mărci de argint. *DIR, C. Transilvania, XIV*, vol. III (1331-1340), doc. 56, p. 174-204.

³⁵ *EO*, II. (1301-1339), doc. 1062-1063, p. 385-386.

³⁶ *DIR, C. Transilvania, XIV*, vol. III (1331-1340), doc. 56, p. 174-204.

din recalcularea noastră suma identificabilă este de doar 23 de mărci, de unde deducem o diferență de 10 mărci la care se ajunge din cauza multitudinii de lacune din text³⁷.

Lacunele îngreunează cuantificarea atât a numărului de parohii, cât și a dijmelor. Cu toate acestea, conform calculelor, pe anul 1335 au putut fi identificate în jur de 200 de parohii. Tot din cauza flagelului deja amintit, dijma colectată pe anul al patrulea ajunge la aproape 119 mărci: 25,5 mărci plătite de parohii + 33 de mărci de Capitlu = 58,5 mărci, la care adăugăm și suma de 60,5 mărci, adunată de subcolectorii, rezultând 118,8 mărci (29,16 kg de argint).

În anul al cincilea de colectare, ultimul (1336)³⁸, notările se opresc brusc după trecerea în revistă a doar 24 de parohii din diferite arhidiaconate amestecate. Dijmele plătite de cele 24 de parohii echivalau cu aproape 9 mărci (8,7 mărci = 2,13 kg de argint).

Registrul de dijme pe episcopia Transilvaniei, întocmit sub coordonarea collectorului Jacobus Berengarii, se încheie prin notarea sumelor achitate de parohiile din Prepozitura de Sibiu³⁹, cele care din punct de vedere instituțional erau exempte față de episcopia Transilvaniei și se bucurau, încă din momentul înființării Prepoziturii Sașilor (1191), de acest statut prin care se subordonau doar Romei, mai exact Sfântului Scaun. Posibil să fi fost cuprinse în cadrul acestui registru pe considerentul că din punct de vedere geografic Prepozitura Sașilor era pe teritoriul Transilvaniei, iar registrul de dijme cuprinde însemnările care privesc această regiune. Evidențele fiscale indică faptul că în cadrul Prepoziturii de Sibiu existau în deceniul al patrulea al secolului al XIV-lea 27 de parohii, cele care au achitat colectorilor 4,3 mărci (1,05 kg de argint).

Conform sursei, suma totală colectată de către trimișii avignonezi din regiune (fără dijmele plătite de titularul scaunului diecezan) ar fi fost de 665,8 mărci (163,5 kg de argint); dacă scădem din ele 4,3 mărci (1,05 kg de argint) reprezentate de dijmele Prepoziturii de Sibiu, înseamnă că cele 13 arhidiaconate transilvănene ar fi achitat 661,5 mărci (162,45 kg de argint) Camerei pontificale de la Avignon. Mai putem observa că titularul scaunului episcopal transilvănean a plătit ca dijmă, pe 5 ani, 1 170 de mărci (287,3 kg de argint).

Prin cuantificarea dijmelor achitate de către arhidiaconate și cele plătite de episcopul local, rezultă că suma finală colectată de către Jacobus Berengarii din Transilvania, în 5 ani, a fost de 1 831,5 mărci (449,7 kg de argint).

Dacă luăm suma indicată de sursă de 661,5 mărci (162,4 kg de argint) ca reprezentând totalul dijmelor achitate de cele 13 arhidiaconate, atunci cele 483 de

³⁷ *MVH*, I, I, doc. 3, p. 135; *DIR*, C. Transilvania, XIV, vol. III (1331-1340), doc. 56, p. 205-218.

³⁸ *MVH*, I, I, doc. 3, p. 142-144; *DIR*, C. Transilvania, XIV, vol. III (1331-1340), doc. 56, p. 218-219.

³⁹ *EO*, II. (1301-1339), doc. 1133, p. 410; *DIR*, C. Transilvania, XIV, vol. III (1331-1340), doc. 56, p. 219-221.

mărci (118,6 kg de argint) (Tabel nr. 3) identificate de noi ar reprezenta 73% din totalul sumei, iar diferența ar fi de 178,5 mărci (43,8 kg de argint), adică 27% din total. Această diferență de aproape 180 de mărci se datorează multitudinii de lacune din text.

Procentajul este mai mare atunci când luăm în considerare și suma achitată de către episcopul transilvănean – 1 170 de mărci (287,3 kg). Astfel: 661,5 mărci (sursă) + 1 170 de mărci = 1 831,5 mărci (449,7 kg) = 100%; 483 de mărci (identificate de noi) + 1 170 de mărci = 1 653 de mărci (405,9 kg de argint) = 90,25%, în acest caz diferența de 178,5 mărci (43,8 kg) ar fi de doar 9,75%.

Tabel nr. 3

Parohiile și sumele identificate pe ani de colectare⁴⁰

Anul	Numărul parohiilor identificate	Sumele identificate (calculate în mărci de argint de Buda)	Gramajul mărcilor identificate	Echivalentul mărcilor în kilogram de argint
1	388	121,5 mărci	29 831,89 g	29,83 kg
2	273	38,6 mărci	9 477,45 g	9,47 kg
3	360	195,2 mărci	47 927,45 g	47,9 kg
4	200	118,8 mărci	29 168,96 g	29,16 kg
5	24	8,7 mărci	2 136,11 g	2,13 kg
Anii 1332-1336	Total: 1 245 de parohii	Total: aproape 483 de mărci	Total: 118 590,99 g	Total: 118,5 kg de argint

Prin cifrele prezentate (Tabel nr. 3) am încercat să realizăm o radiografie cât se poate de completă cu privire la sumele achitate sub forma dijmelor de către clericii din arhidiaconatele din episcopia Transilvaniei Camerei apostolice pe perioada care cuprinde anii 1332-1336, adică 5 ani. Sumele au putut fi identificate de cele mai multe ori, însă datorită lacunelor prezente în diferite locuri în text, această identificare a dijmelor s-a putut efectua în proporție de 90,25%, dacă luăm în calcul și suma plătită ca dijmă de diecezanul transilvănean pe această perioadă, altfel fără cele 1 170 de mărci plătite de episcopul local, posibilitatea de identificare a sumelor scade la 73%.

Cele 1 831,5 mărci colectate din episcopia Transilvaniei reprezintă 19,5% din totalul sumei colectate din întreg regatul Ungariei, între anii 1332-1337 (9 385 de mărci⁴¹ = 2 304,3 kg sau 2,3 tone de argint). Însă, din totalul amintit, 1/3 i-a revenit

⁴⁰ EO, II. (1301-1339), doc. 1060-1154, p. 385-418; DIR, C. Transilvania, XIV, vol. III (1331-1340), doc. 56, p. 122-221.

⁴¹ MVH, I, I, doc. 3, p. 401. „Summa summarum totius libri de pecuniis, receptis per dominum Jacobum Berengarii collectorem et alios subcollectores suos ac dominum Raymundum de Bonofato similiter collectorem, facit novem milia CCC. et LXXXV. marcas cum dimidia ad compotum Budensem computando ... ”

regelui Carol Robert de Anjou⁴², adică în jur de 3 130 de mărci cu greutatea de Buda (768 kg de argint), iar restul de 2/3 a fost trimis Camerei pontificale avignoneze (1 536 kg sau 1,53 tone de argint).

Prin datele prezentate se demonstrează că prin sistemul dijmelor pontificale s-a realizat teritorializarea instituțională⁴³ a parohiilor și în latura estică a *Societas Christiana*, respectiv în Transilvania, și se pune în practică astfel concepția emisă de papa Inocențiu al III-lea cu privire la *dominium*-ul universal al Bisericii, teorie care a îmbrăcat și forme juridice în cadrul canoanelor adoptate la Conciliul Lateran IV din 1215 (Canoanele 53-54)

⁴² *DIR, C. Transilvania, XIV*, vol. III (1331-1340), doc. 90-92, p. 270-271. Papa Ioan al XXII-lea acorda regelui Carol Robert, la cererea sa, ce i-a fost înfățișată de Pavel, episcopul de Belgrad, trimisul său, o treime din dijele papale pe șase ani, pe care trimișii papei urmau să le strângă în regatul Ungariei.

⁴³ Michel Lauwers, „*Territorium non facere dioecim*” – *Conflits, limites et représentation territoriale du diocèse (Ve – XIIIe siècle)*, în *L'espace du diocèse dans l'occident médiéval (Ve – XVIIIe siècle)*, sous la direction de Florian Mazel, Rennes, 2008, p. 23-65.